

Alcohol Use among University Students of Physical Education and

1 | Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University and General University Hospital in Prague, Czech Republic

2 | National Monitoring Centre for Drugs and Addiction, Office of the Government, Czech Republic

3 | National Institute of Mental Health, Czech Republic

Citation | Vařeková, Z., Mravčík, V. (2019). Užívání alkoholu mezi vysokoškolskými studenty tělovýchovy a sportu. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 2(1), 24–31.

Background | Sport is generally associated with healthy lifestyles, nevertheless drinking among athletes and students of sport schools is relatively common. **Objectives** | To explore alcohol use among students at the Faculty of Physical Education and Sport of Charles University and its association with sport and physical activity. **Methods** | Cross-sectional questionnaire survey. The questionnaire consisted of standard alcohol-related questions from the ESPAD and the CAGE and ASC screens. A descriptive analysis was conducted in subgroups of non-athletes, and athletes of individual and team sports. **Sample** | All the students in the academic programmes of Physical Education and Sport and Physiotherapy were invited to participate. The final sample consisted of 317 students; the response rate was 62%. **Results** | Heavy episodic drinking with a frequency of more than once per month was reported by 42% of the students (49%

males, 35% females). Problem drinking with potential negative health and social consequences was reported by 61% of the students, and 30% reported high-risk consumption. Male athletes involved in team sports reported higher rates of alcohol consumption and risky drinking in comparison with male individual athletes, whereas no difference was observed among females in this respect. **Conclusions** | Considerable alcohol consumption including heavy episodic drinking was found among students of physical education and sport. Participation in sports, active physical activities, or preparation for a future occupation in sports did not prove to be a protective factor of alcohol use.

Keywords | Alcohol use – University students – Athletes – Athletes involved in individual sports – Athletes

Submitted | 23 November 2018

Accepted | 13 February 2019

Grant affiliation | The article was supported by the institutional support programme Progres No. Q06/LF1 and the project No. LO1611 with financial support from the Ministry of Education, Youth, and Sports as part of the NPU I programme.

Correspondence address | Zuzana Vařeková, náměstí Na Balabence 2, 190 00 Prague 9, Czech Republic

zu.varekova@gmail.com

Užívání alkoholu mezi vysokoškolskými studenty

- 1 | Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta, Univerzita Karlova a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze
- 2 | Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, Úřad vlády ČR
- 3 | Národní ústav duševního zdraví, Klecany

Citace | Vařeková, Z., Mravčík, V. (2019). Užívání alkoholu mezi vysokoškolskými studenty tělovýchovy a sportu. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 2(1), 24–31.

Východiska | Přestože je sport obecně spojován se zdravým životním stylem, užívání alkoholu mezi sportovci je běžné a týká se i studentů sportovních škol a oborů. **Cíle** | Práce byla zaměřena na zjištění míry a vzorců užívání alkoholu u studentů Fakulty tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy a na jejich souvislost s mírou a typem sportovních aktivit. **Metody** | Výzkum proběhl jako průřezové dotazníkové šetření. Dotazník obsahoval standardní otázky na užívání alkoholu ze studie ESPAD a screeningové dotazníky CAGE a ASC. Byla provedena deskriptivní analýza v podskupinách nespportovci (sportovně neaktivní) a sportovci, kteří byli dále rozděleni na sportovce individuálních a kolektivních sportů. **Soubor** | Byli osloveni všichni studenti oborů tělesná výchova a sport a fyzioterapie. Výzkumný soubor byl tvořen 317 studenty, response dosáhla 62 %. Demografické charakteristiky souboru

odpovídaly základní populaci studentů těchto oborů. **Výsledky** | Časté pití nadměrných dávek alkoholu (binge drinking) více než 1krát měsíčně vykazuje 42 % studentů (49 % mužů, 35 % žen). Rizikově, s potenciálními nežádoucími zdravotními a sociálními dopady, konzumuje alkohol 61 % studentů. Celkem 30 % studentů spadá do kategorie vysokého rizika. Nebyl pozorován rozdíl v rizikosti užívání alkoholu mezi sportovci a nespportovci. U kolektivních sportovců mužů byla zaznamenána vyšší spotřeba alkoholu a více rizikové užívání ve srovnání s individuálními sportovci, u žen se rozdíly mezi typem sportovní aktivity neprojevily. **Závěry** | Studenti tělovýchovy a sportu mají značné zkušenosti s konzumací alkoholu včetně častého pití nadměrných dávek alkoholu. Účast ve sportu, aktivní provozování pohybových aktivit či příprava na budoucí povolání ve sportu nepůsobila jako

Klíčová slova | Užívání alkoholu – Studenti vysoké školy – Sportovci – Individuální a kolektivní sportovci

Došlo do redakce | 23. listopadu 2018

Přijato k tisku | 13. února 2019

Grantová podpora | Tento článek byl podpořen institucionálním programem podpory Progres č. Q06/LF1 a projektem číslo LO1611 za finanční podpory MŠMT v rámci programu NPU I.

Korespondenční adresa | Mgr. Zuzana Vařeková, náměstí Na Balabence 2, 190 00 Praha 9

zu.varekova@gmail.com

1 ÚVOD

Konzumace alkoholu provází lidstvo od jeho počátků a v současné době patří k velkým zdravotně-sociálním problémům moderní společnosti (Zima, 2013). V poslední studii globální zdravotní zátěže provedené Světovou zdravotnickou organizací za r. 2016, která sledovala vliv celkem 84 preventabilních rizikových faktorů a skupin faktorů, se alkohol a nelegální drogy dohromady umístily na žebříčku rizikových faktorů na 8. místě měřeno DALYs (Disability-Adjusted Life Years), tj. ztracených let života v důsledku nemoci a úmrtnosti. Ve vyspělých zemích zaujímal alkohol čelní místa. Alkohol se globálně podílel na 8,6 % všech úmrtí a 9,2 % všech DALYs přiřaditelných rizikovým faktorům. Při pohledu na zdravotní zátěž podle věku představoval v r. 2016 alkohol nejvýznamnější rizikový faktor u věkové skupiny 15–49 let (Gakidou et al., 2017).

Průměrná roční spotřeba alkoholu v ČR v přepočtu na litry čistého alkoholu (na hlavu) je jedna z nejvyšších v Evropě a činí 6,8 l, kdy muži mají výrazně vyšší spotřebu oproti ženám (10 l ku 3,7 l). U věkové skupiny 15–24 let se uvádí spotřeba 6,3 l. Pravidelné a časté pití (pití denně nebo obden) uvádí 13,8 % dospělé populace, z toho 20 % u mužů a 7,8 % žen. Alespoň jednou týdně uvádí konzumaci alkoholu 46 % mužů a 22 % žen (Váňová, Skývová & Csémy, 2017). Užívání alkoholu patří jako součást bytostně do lidské kultury a má obdivuhodnou udržitelnost (Miovský, 2017). I sport, jakožto zdraví prospěšná aktivita, je s konzumací alkoholu úzce spjat a není překvapením, že nejvíce užívanou drogou mezi sportovci je právě alkohol (Bartlett, Gratton & Rolf, 2010). Přestože je sport obecně spojován se zdravým životním stylem, sportovci často nadměrně konzumují alkohol (Nelson & Wechsler, 2001).

Období studia na vysoké škole je i závěrečným stadiem adolescence a počátkem mladé dospělosti, kdy dochází k upevnění identity, identifikací s rolí dospělého a k upřesnění osobních cílů. Jedná se o jedno z rizikových období a také jedno z nejvíce formujících období lidského života (Langmeier & Krejčířová, 2006). Právě v období vysokoškolského studia je užívání návykových látek velmi pravděpodobné (Janovská, Orosová & Jurystová, 2014).

Konzumaci alkoholu mezi vysokoškolskými studenty se v České republice věnuje řada výzkumů. Adámková, Vondráčková a Vacek (2009) předložili přehled informací o užívání alkoholu mezi vysokoškolskými studenty, přehled užívání alkoholu mezi českými vysokoškoly popisují Vacek a Holcnerová (2010). Další výzkumy zkoumaly například užívání alkoholu u studentů specifických oborů, budťo svým zaměřením, či náročností studia. Studentům sociální práce byl věnován výzkum Petruželky et al. (2017), Burešová a Vacek (2012) se ve svém výzkumu zabývali studenty lékařské fakulty.

Tato práce si kladla za cíl prozkoumat užívání alkoholu mezi vysokoškolskými studenty tělovýchovy a sportu, konkrétně na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, jakožto neprozkoumané skupiny v České republice.

2 METODIKA A MATERIÁL

Byla provedena průřezová dotazníková studie s vyplňováním dotazníku samotnými respondenty. Sběr dat probíhal na Fakultě tě-

lesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy během posledních dvou výukových týdnů v prosinci 2017.

Základní soubor tvořili všichni studenti bakalářského oboru tělesná výchova a sport a oboru fyzioterapie studující v prezenční formě v českém jazyce v akademickém roce 2017/2018 v bakalářském studijním programu. Celkem se jednalo o 509 studentů, z toho 375 studujících obor tělesná výchova a sport a 134 studentů oboru fyzioterapie. S žádostí o účast ve studii byli osloveni všichni studenti.

Výzkumný soubor tvořilo 317 studentů. Celkové zastoupení oboru tělesná výchova a sport bylo 214 osob (68 %) a oboru fyzioterapie 103 osob (32 %). To představuje celkovou respondenci 62 %. Struktura výběrového souboru dle pohlaví v jednotlivých oborech dosáhla odpovídajícího zastoupení v základním souboru.

Výzkumný soubor byl pro účely analýzy rozdělen do kategorií „sportovec“ a „nesportovec“. Do kategorie „sportovec“ byli zařazeni studenti, kteří studují obor tělesná výchova a sport nebo pokud studují obor fyzioterapie a mají frekvenci pohybových aktivit mimo studium v rozsahu 3–4krát a vícekrát týdně. Kategorii nesportovců tvoří studenti oboru fyzioterapie, kteří neprovozují žádnou pohybovou aktivitu nebo aktivitu do frekvence 1–2krát týdně. Sportovci byli dále pro účely výzkumu rozděleni podle typu primárně provozované pohybové aktivity na individuální a kolektivní sportovce.

Dotazníky byly distribuovány tištěnou formou po předchozí domluvě s vyučujícími na začátku nebo na konci výukového bloku. Studentům byl vysvětlen účel výzkumu, etické aspekty, přibližná doba vyplnění. Dotazníky byly vyplňovány samotnými respondenty bez asistence tazatele. Sběr papírových dotazníků doplnila elektronická forma dotazníku. Odkaz na dotazník byl šířen elektronickou poštou na ročníkové e-mail. Papírový dotazník vyplnilo 310 osob a elektronickou formou 7 osob.

Analýza dat proběhla s využitím programu MS Excel v. 16.11.

Šlo o anonymní dotazníkový průzkum, nebyl tedy nutný souhlas etické komise. Před rozdělením dotazníků byli respondenti seznámeni s účelem výzkumu, dobrovolností a anonymitou a vyplněním dotazníku dali svůj souhlas s účastí ve výzkumu. Tyto informace byly rovněž uvedeny v úvodní části dotazníku.

Dotazník obsahoval 26 otázek (23 uzavřených a 3 otevřené otázky). První část dotazníku byla tvořena sociodemografickými a identifikačními otázkami. Další část otázek se týkala účasti ve sportovních aktivitách, její frekvenci a typu vykonávané sportovní aktivity. Třetí část dotazníku byla zaměřena na zkušenost s užíváním alkoholu a jím spojených rizik. Otázky byly sestaveny tak, aby bylo možné porovnání s předchozími výzkumy. Část otázek byla převzata z dotazníku ESPAD používaného v rámci Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách ESPAD (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016). Další část otázek tvořila 4položková škála CAGE pro hodnocení rizikové a škodlivé konzumace alkoholu (Erwing, 1984). Poslední část otázek zahrnovala 7položkovou škálu zaměřenou na nežádoucí sociální dopady konzumace alkoholu (tzv. Adverse Consequences Scale, ASC) (Moskalewicz & Sieroslawski, 2010).

Před začátkem sběru dat bylo provedeno kognitivní otestování výzkumného nástroje. Dotazník byl předložen třem respondentům. Testována byla srozumitelnost otázek a časová náročnost vyplnění dotazníku.

3 VÝSLEDKY

3.1 Zkušenosti s užíváním alkoholu mezi studenty FTVS

Celkem 1/3 studentů konzumovala v posledním roce alkohol alespoň 1krát týdně. Pravidelně a často (denně či obden) pilo 11 % studentů. Prevalence užívání alkoholu v posledních 30 dnech je značná, pouze 8 % studentů nekonzumovalo žádný alkohol. Preferovaným nápojem studentů je pivo, a to u necelé poloviny, dále víno (31 %) a destiláty (30 %). Ženy preferovaly víno, zatímco muži pivo a destiláty. Pití nadměrných dávek alkoholu (binge drinking), tj. 5 a více nápojů během jedné konzumní příležitosti alespoň 1krát v měsíci bylo zaznamenáno u více jak poloviny studentů, a to u 42 % mužů a 26 % žen. Častěji, alespoň 1krát týdně, uvedlo tento styl konzumace 11 % respondentů. Při poslední konzumní příležitosti vypila 5 a více drinků 1/3 studentů. Pouze 15 % studentů (12 % muži, 18 % ženy) mělo zkušenost s první opilostí po věkové hranici 18 let. Pouze 9 % studentů se nikdy neopilo. Prevalence opilosti v jednotlivých časových úsecích nevykazuje zásadní mezipohlavní rozdíly. Dle výsledků screeningového dotazníku CAGE spadá do kategorie rizikové konzumace alkoholu 61 % studentů, do kategorie vysokého rizika 30 % studentů. Ve screeningové škále zaměřené na nežádoucí sociální dopady konzumace alkoholu studenti nejčastěji uváděli dopad na finance (45 %), na zdravotní stav (28 %) a na studium či práci (25 %), méně často pak na sociální život (13 %), agresivitu spojenou s konzumací alkoholu (8 %), na rodinný život (5 %) a problémy se zákonem nebo řízením pod vlivem alkoholu (3 %). Minimálně jednu kladnou odpověď uvedlo celkem 62 % studentů (68 % muži, 55 % ženy). V riziku problémového užívání s nežádoucími sociálními dopady dle obou škál se nachází 47 % studentů.

3.2 Zkušenosti s užíváním alkoholu mezi sportovci a nespportovci

V posledním roce muži sportovci pili pravidelně a často více než muži nespportovci, zatímco žádný z mužů nespportovců nepil 1krát a méně měsíčně. Všichni respondenti z kategorie nespportovců konzumovali v posledních 30 dnech nějaký alkohol. V kategorii sportovců nekonzumovalo žádný alkohol 9 % mužů a 11 % žen. Pravidelně pila 1/4 mužů nespportovců oproti 14 % sportovců. Časté pití nadměrných dávek alkoholu alespoň jednou týdně má podobné zastoupení u mužů v obou kategoriích, 17 % mužů nespportovců a 13 % mužů sportovců. U žen se jedná o dvojnásobný rozdíl v neprospěch žen sportovkyň. Průměrný počet vypitých drinků při poslední picí epizodě byl obdobný u žen z obou kategorií (3,1 drinku). U mužů z kategorie nespportovců bylo průměrně vypito 2,8 drinku a u mužů z kategorie sportovců 5,1 drinku. Téměř polovina mužů sportovců vypila 5 a více drinků v porovnání s muži nespportovci, u kterých se jednalo pouze o 8 %. Muži nespportovci měli první zkušenost s konzumací alkoholu průměrně o rok dříve než muži sportovci, u žen se jednalo o půl roku. Podobně se uka-

zuje i první opilost, kdy šlo v obou případech o rok. Muži nespportovci byli častěji opilí v životě než muži sportovci. Nikdy se neopilo 15 % žen sportovkyň v porovnání s ženami nespportovkyněmi, kde se jednalo pouze o 8 %. Roční a měsíční prevalence opilosti nevykazuje zásadní rozdíly mezi kategoriemi. Dle screeningového dotazníku CAGE spadali do kategorie rizikové konzumace alkoholu téměř všichni muži nespportovci a 61 % mužů sportovců. Mezi ženami nebyly zaznamenány tak zásadní rozdíly, přesto měly ženy nespportovkyně horší výsledky.

3.3 Zkušenosti s užíváním alkoholu mezi individuálními a kolektivními sportovci

Muži kolektivní sportovci pili denně či obden v posledním roce více než individuální sportovci a také je mezi nimi největší podíl alespoň jednou týdně pijících, kterých je téměř polovina (41 %). Mužů individuálních sportovců a žen obou typů sportovních aktivit alespoň jednou týdně pijících bylo 23–26 %. V posledních 30 dnech nepili alkohol více individuální sportovci oproti kolektivním. Denně nebo obden pili výrazně více kolektivní sportovci, stejně tak jako častěji pili nadměrné dávky alkoholu více než 1krát týdně. Dále muži kolektivní sportovci vypili průměrně 5,8 drinku při poslední picí epizodě. Ve všech případech 5 a více drinků vypije čtvrtina sportovců, u kolektivních sportovců mužů se jedná o více jak polovinu. Dle vyhodnocení dotazníku CAGE byla riziková konzumace zaznamenána mezi individuálními sportovci u 49 % mužů a 52 % žen a u kolektivních sportovců u 70 % mužů a 53 % žen. Do kategorie vysokého rizika spadalo z individuálních sportovců 26 % mužů a 24 % žen a z kolektivních sportovců 43 % mužů a 21 % žen. Dle screeningové škály ASC se v riziku pohybuje 52 % individuálních sportovců (57 % mužů, 47 % žen) a 70 % kolektivních sportovců (74 % mužů, 63 % žen). Muži kolektivní sportovci tedy vykazují rizikovou konzumaci a s ní spojené nežádoucí sociální dopady téměř ve dvojnásobné míře.

Výsledky pro muže, ženy a pro výzkumný soubor celkem shrnuje tabulka 1 až tabulka 3.

4 DISKUZE

Odborné zdroje se liší v názoru na roli sportu ve spotřebě alkoholu. Některé diskutují o protektivních faktorech sportu v souvislosti s konzumací alkoholu, zejména v kontextu adolescentů, kdy sportovci mají menší pravděpodobnost konzumace alkoholu, kouření a užívání jiných návykových látek než jejich vrstevníci nespportovci (Harmon, 2016), jiní autoři definují sport a pohybové aktivity jako jeden z neefektivnějších nástrojů prevence negativních sociálních vlivů, jimiž mohou být kriminalita, konzumace alkoholu či užívání návykových látek (Flemer & Valjent, 2010), v porovnání s výzkumy, které potvrzují účast ve sportovní skupině jako rizikový faktor ve vztahu ke konzumaci alkoholu (Zhou & Heim, 2016). Výsledky tohoto výzkumu nepotvrzují účast ve sportu, aktivní provozování pohybových aktivit či přípravu na budoucí povolání ve sféře týkající se sportovního odvětví jako protektivní faktor v souvislosti s konzumací alkoholu.

Vrcholoví sportovci představují inspiraci a jsou vzory zejména pro děti a mládež (Flemer & Valjent, 2010). To se týká i studentů spor-

tovních škol, kteří budou trénovat budoucí sportovce či vyučovat na školách a měli by být považováni za vzor zdravého chování ve společnosti (Ulus, Yurtseven & Donuk, 2012). Důležitým aspektem, jak upozorňují Burešová a Vacek (2012), je, že pouhé informace nejsou dostatečné k utvoření zdravého postoje a na omezení či zastavení negativního vývoje ve spotřebě alkoholu. Dále zmiňují mylný předpoklad, že u vysokoškolských studentů je pozdě na preventivní opatření. Stejně tak jako studenti lékařské fakulty budou moci studenti tělovýchovy a sportu v praxi vykonáváním své vystudované profese ovlivňovat postoje a návyky svého okolí či jim budou sami vzorem.

4.1 Srovnání výsledků s jinými výzkumy

Pravidelně a často pilo v posledním roce 11 % studentů Fakulty tělesné výchovy a sportu v porovnání s dospělou populací, kde takto často pilo 13,8 % (Váňová et al., 2017). Pouze 9 % studentů nemá žádnou zkušenost s intoxikací alkoholem, v posledním roce se jedná o třetinu studentů. Oproti studentům 1. LF UK (Burešová & Vacek, 2012), kterých se v posledním měsíci opilo 12 %, studentů FTVS UK bylo 22 %.

V posledním měsíci alespoň jednou užilo alkohol 92 % studentů, v porovnání s ostatními výzkumy vysokoškoláků (Burešová & Vacek, 2012; Kachlík & Havelková, 2008; Petruželka et al., 2017) se jedná o průměrnou hodnotu (+/- 4 %). Nejvíce studenti konzumovali pivo (45 %), víno (31 %) a destiláty (30 %), méně často studenti konzumovali cider (11 %) a alkopops (6 %). U druhu konzumovaného alkoholu se projevily rozdíly mezi pohlavími, pivo pili především muži a víno ženy stejně jako ve výzkumu Kukačky et al. (2013), zatímco studenti sociální práce preferovali víno (75 %) a destiláty (55 %) (Petruželka et al., 2017).

Průměrný věk první zkušenosti s alkoholem byl u studentů tělovýchovy a sportu 13,4 roku, což odpovídá pro muže i ženy a koresponduje s průměrným věkem u dalších výzkumů vysokoškoláků (Burešová & Vacek, 2012; Petruželka et al., 2017; Trojáčková, 2007). Obdobně jako průměrný věk první intoxikace v 15,7 letech, který je v porovnání s výzkumem na francouzských univerzitách sportovních věd vyšší (Lebreton, Peralta, Wiley, Allen-Collinson & Routier, 2017).

Časté pití nadměrných dávek alkoholu (5 a více drinků během jedné epizody) alespoň jednou týdně bylo zjištěno u 11 % studentů (13 % mužů, 9 % žen) stejně jako v dospělé populaci (Váňová et al., 2017). 42 % studentů pije nadměrné dávky 1–3krát za měsíc, což je více než u skupiny 15–24letých z celé populace, kde jde o 31 %. Mezi studenty a studentkami není patrný zásadní mezipohlavní rozdíl, pouze 7 % v neprospěch mužů. Tento značný výskyt častého pití nadměrných dávek alkoholu mezi studenty odpovídá zahraničním výzkumům (Bracken, 2012; Martens, Dams-O'Connor & Beck, 2006) stejně jako více negativních důsledků souvisejících s konzumací alkoholu.

Dle výsledků screeningového dotazníku CAGE spadá do kategorie rizikové konzumace alkoholu 61 % studentů, srovnatelně muži a ženy, což je podstatně více než v jiných srovnatelných výzkumech. Csémy et al. (2004) uvádí čtvrtinu studentů na 8 náhodně vybraných vysokých školách, mezi studenty 1. LF UK (Burešová &

Vacek, 2012) bylo 19 % v riziku, mezi studenty sociální práce bylo v riziku 26,5 % (Petruželka et al., 2017). Do kategorie vysokého rizika pak spadalo 30 % studentů (36 % mužů a 23 % žen) oproti studentům sociální práce, kterých bylo 18 %. V populaci se v kategorii rizikové konzumace vyskytuje 18 % a v kategorii vysokého rizika pak 10 % (Mravčík et al., 2017). Studenti oproti ostatním výzkumům vykazují vyšší míru rizikové konzumace alkoholu, což do značné míry souvisí s jejich věkem.

Ve screeningové škále zaměřené na nežádoucí sociální dopady konzumace alkoholu (ASC) uvedlo minimálně jednu kladnou odpověď 62 % studentů, z toho 68 % mužů a 55 % žen. V populaci alespoň jednu odpověď uvedlo 19,4 % respondentů (Mravčík et al., 2017). V počtu kladných odpovědí dosahují studenti několika násobně vyššího procentuálního zastoupení než v běžné populaci. Stejně jako v populaci korelují výsledky obou škál, u studentů FTVS se v riziku podle obou škál současně nachází 47 %, u populace pouze 12,3 % (Mravčík et al., 2017).

V tomto výzkumu nebyla potvrzena vyšší spotřeba alkoholu u sportovců oproti nespportovcům. Stejně jako ve výzkumu Cronin et al. (2014) nebyly mezi sportovci nalezeny zásadní mezipohlavní rozdíly. Obdobně jako v zahraničních výzkumech (Barnes, 2014; Gacek, 2016; Zhou, Heim & O'Brien, 2015) byla zaznamenána vyšší spotřeba alkoholu u kolektivních sportovců.

4.2 Metodologické aspekty

Výzkum probíhal mezi studenty tělovýchovy a sportu pouze na jedné sportovní fakultě, pro další výzkum by bylo zajímavé porovnat i s ostatními sportovními fakultami. Dále by se výzkum mohl věnovat užívání alkoholu u vysokoškolských studentů různých oborů a zaměřit se na jejich konzumaci alkoholu vzhledem ke sportovní aktivitě

Sběr dotazníku proběhl v posledních dvou výukových týdnech v prosinci s cílem zmapovat období, které se dá z hlediska konzumace alkoholu považovat za rizikové, obdobně jako ve výzkumu Petruželky et al. (2017), kteří ve svém výzkumu upozorňují právě na nejednotnost a absenci reflexe období sběru dat studií zkoumajících užívání alkoholu mezi vysokoškolskými studenty. Spotřeba alkoholu u vysokoškolských studentů sportovců je během sportovních sezon nižší (Martens et al., 2006), extrapolace výsledků šetření na celkovou spotřebu by tedy měla vzít v potaz období sběru dat.

Většina dotazníků byla sebrána v tištěné formě a jejich návratnost byla téměř stoprocentní podobně jako ve výzkumech Petruželky et al. (2017), Pěničkové (2015) a Burešové a Vacka (2012). Počet elektronicky vyplněných dotazníků byl velmi nízký a návratnost byla mnohem nižší, stejně jako uvádí Pěničková (2015). Návratnost dotazníků mohla být výrazně ovlivněna vysokým počtem prodlužujících studentů, tedy studentů 4. ročníku, kteří se z velké části neúčastní povinné docházky na vybraných předmětech.

Studie se zúčastnilo přes 2/3 studentů oboru tělesná výchova a sport a třetina studentů oboru fyzioterapie. Zastoupení pohlaví výběrového souboru odpovídalo souboru základnímu, výzkumný soubor lze považovat za reprezentativní vzorek. Kategorie nespor-

Ukazatel	Nesportovci	Sportovci			Celkem
		Individuální	Kolektivní	Celkem	
Konzumace v posledním roce pravidelně a často (denně či obden), v %	8	7	14	12	11
Konzumace v posledním měsíci pravidelně a často (denně či obden), v %	12	7	16	12	12
Konzumace nadměrných dávek alkoholu alespoň 1krát týdně, v %	8	7	13	11	11
5 a více drinků při posledním příležitosti, v %	20	30	44	37	34
První zkušenost s alkoholem (let)	12,8	13,4	13,7	13,5	13,4
První intoxikace alkoholem (let)	15,1	15,9	15,8	15,8	15,7
Žádná zkušenost s opilostí, v %	6	11	8	9	9
CAGE – riziková konzumace, v %	73	50	63	58	61
CAGE – vysoké riziko, v %	27	34	39	30	30

Tabulka 1 | Konzumace alkoholu mezi studenty dle kategorií – muži a ženy celkem

Ukazatel	Nesportovci	Sportovci			Celkem
		Individuální	Kolektivní	Celkem	
Konzumace v posledním roce pravidelně a často (denně či obden), v %	8	9	17	15	14
Konzumace v posledním měsíci pravidelně a často (denně či obden), v %	25	7	16	14	15
Konzumace nadměrných dávek alkoholu alespoň 1krát týdně, v %	17	6	16	13	13
5 a více drinků při posledním příležitosti, v %	8	35	57	47	44
První zkušenost s alkoholem (let)	12,2	13,5	13,6	13,5	13,4
První intoxikace alkoholem (let)	14,6	15,6	15,7	15,6	15,7
Žádná zkušenost s opilostí, v %	0	9	3	5	5
CAGE – riziková konzumace, v %	92	49	70	61	64
CAGE – vysoké riziko, v %	50	26	43	35	36

Tabulka 2 | Konzumace alkoholu mezi studenty dle kategorií – muži

Ukazatel	Nesportovci	Sportovci			Celkem
		Individuální	Kolektivní	Celkem	
Konzumace v posledním roce pravidelně a často (denně či obden), v %	8	6	9	8	8
Konzumace v posledním měsíci pravidelně a často (denně či obden), v %	8	6	17	11	10
Konzumace nadměrných dávek alkoholu alespoň 1krát týdně, v %	5	10	7	10	9
5 a více drinků při posledním příležitosti, v %	23	24	23	25	24
První zkušenost s alkoholem (let)	13,0	13,2	14,0	13,5	13,4
První intoxikace alkoholem (let)	15,3	16,2	16,1	16,1	15,5
Žádná zkušenost s opilostí, v %	8	14	16	15	13
CAGE – riziková konzumace, v %	67	52	53	54	58
CAGE – vysoké riziko, v %	21	24	21	24	23

Tabulka 3 | Konzumace alkoholu mezi studenty dle kategorií – ženy

tovců mužů zahrnovala pouze 7 % respondentů, což mohlo zásadně ovlivnit výsledky.

Výsledky výzkumu mohly být ovlivněny informačním bias. Respondenti se účastnili sběru dat ochotně a v některých případech s nadšením. Téma konzumace alkoholu mezi studenty bylo vyhodnoceno převážně jako téma přitažlivé. V tomto směru mohlo dojít ke zkreslení dat ve smyslu jak nadhodnocování, tak podceňování vlastních zkušeností. V prostorách učeben nebyl vždy dostatečný prostor a respondenti měli možnost vidět odpovědi mezi sebou a vzájemně je porovnávat. Dále otázky týkající se konzumace či rizik v posledním roce mohly být ovlivněny širokým časovým úsekem.

Výzkumný soubor byl dále rozdělen na podskupiny. V tomto rozdělování mohlo dojít ke klasifikačnímu bias. Dle frekvence pohybové aktivity byli respondenti zařazeni do kategorie sportovci a nespportovci. Hlavním předpokladem pro dělení bylo, že samotné studium oboru tělesná výchova a sport je fyzicky náročné a dá se považovat samo o sobě za aktivní pohybovou aktivitu i v případě, že studenti z tohoto oboru neuvádějí žádnou další aktivitu mimo studium. Dalším předpokladem bylo, že studenti oboru fyzioterapie nebudou sportovně aktivní a budou tvořit kategorii nespportovců. Tento předpoklad neodpovídal výsledkům a část studentů provozuje sportovní aktivity 3–4krát a vícekrát v týdnu. Tito byli zahrnuti do kategorie sportovců. Do kategorie individuální a kolektivní sportovci byli respondenti řazeni dle vlastního zhodnocení primárně provozované pohybové aktivity.

5 ZÁVĚR

Studenti sportovních oborů mají značné zkušenosti s užíváním alkoholu, které jsou vyšší v porovnání se vzorci a mírou užívání alkoholu jiných vysokoškolských studentů v ČR. Téměř polovina studentů vykazuje časté pití nadměrných dávek alkoholu (binge drinking) několikrát měsíčně bez zásadních rozdílů mezi muži a ženami. Více jak polovina studentů konzumuje alkohol rizikově a 30 % spadá do kategorie vysokého rizika, což se odráží na nežádoucích sociálních dopadech. U kolektivních sportovců mužů byla zaznamenána vyšší spotřeba alkoholu a více rizikové užívání ve srovnání s individuálními sportovci, mezi ženami se rozdíly nenašly. Výsledky naznačují, že sport nepůsobí jako protektivní faktor konzumace alkoholu a že studenti sportovních oborů jsou vhodnou cílovou skupinou případných preventivních intervencí.

Role autorů | Zuzana Vařeková navrhla studii, provedla rešerši literatury, shrnutí souvisejících prací, sběr, analýzu a interpretaci dat. Viktor Mravčík se podílel na návrhu designu studie, přípravě rukopisu a dohlížel na analýzu dat. Oba autoři přispěli ke vzniku článku a schválili konečnou podobu manuskriptu.

Konflikt zájmů | Bez konfliktu zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

- Adámková, T., Vondráčková, P. & Vacek, J. (2009). Užívání alkoholu u vysokoškolských studentů. *Adiktologie*, 9(2), 96–103.
- Barnes, M. (2014). Alcohol: Impact on sports performance and recovery in male athletes. *Sports Medicine*, 44(7), 909–919. doi:10.1007/s40279-014-0192-8.
- Bartlett, R., Gratton, C. & Rolf, C. (2010). *Encyclopedia of international sports studies*. Oxon: Routledge.
- Bracken, N. M. (2012). National study of substance use trends among NCAA college student-athletes. Retrieved from <http://www.ncaapublications.com/productdownloads/SAHS09.pdf>
- Burešová, Z. & Vacek, J. (2012). Alkohol u studentů 1. LF UK: Prevalence užívání a související rizikové chování. *Adiktologie*, 12(2), 90–100.
- Cronin, C. J., Flemming, K., Shaw, I. & Shaw, B. S. (2014). Behavioural risk factors among South African student athletes. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation & Dance*, 2, 113–120.
- Csémy, L., Hrachovinová, T. & Krch, D. F. (2004). Alkohol a jiné drogy ve vysokoškolské populaci: rozsah, kontext, rizika. *Adiktologie*, 4(2), 124–135.
- Erwing, J. A. (1984). Detecting alcoholism: The CAGE questionnaire. *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 252, 1905–1907.
- Fleml, L. & Valjent, Z. (2010). Socializace sportem. *Studia sportiva*, 4(1), 71–87.
- Gacek, M. (2016). Selected personality – related determinants of alcohol beverage consumption among Polish elite team sport athletes. *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny*, 67(3), 263–269.
- Gakidou, E., Afshin, A., Abajobir, A. A., Abate, K. H., Abbafati, C., Abbas, K. M., . . . Murray, C. J. L. (2017). Global, regional, and national comparative risk assessment of 84 behavioural, environmental and occupational, and metabolic risks or clusters of risks, 1990–2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016. *The Lancet*, 390(10100), 1345–1422. doi:10.1016/S0140-6736(17)32366-8.
- Harmon, A. (2016). *Youth athletics*. Salem Press Encyclopedia.
- Chomynová, P., Csémy, L. & Mravčík, V. (2016). Zaostřeno na drogy: Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2015. Retrieved from <http://www.drogy-info.cz>
- Janovská, A., Orosová, O. & Jurystová, L. (2014). Rizikové správanie vysokoškolákov v kontexte vybraných socio-demografických charakteristik – porovnanie štyroch krajín v rámci medzinárodnej štúdie SLICE. *Adiktologie*, 14(2), 134–144.
- Kachlík, P. & Havelková, M. (2008). Drogová scéna na Masarykově univerzitě Brno po 10 letech. *School and Health*, 21(3), 139–161.
- Kukačka, V., Kokeš, R. & Kotrba, F. (2013). Konzumace alkoholu a kouření u studentů Jihočeské univerzity. *Prevence úrazů, otrav a násilí*, 9(1), 28–35.
- Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2 ed.). Praha: Grada.
- Lebreton, F., Peralta, R. L., Wiley, L. C., Allen-Collinson, J. & Routier, G. (2017). Contextualizing students' alcohol use perceptions and practices within French culture: An analysis of gender and drinking among sport science college students. *Sex Roles*, 76(3–4), 218–235. doi:10.1007/s11199-016-0652-8.
- Martens, M. P., Dams-O'Connor, K. & Beck, N. C. (2006). A systematic review of college student-athlete drinking: Prevalence rates, sport-related factors, and interventions. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 31, 305–316. doi:10.1016/j.jsat.2006.05.004.
- Miovský, M. (2017). Pozitivní vliv umírněného pití alkoholu na lidské zdraví: marné hledání třetí strany mince. *Adiktologie*, 17(2), 148–160.
- Moskalewicz, J. & Sieroslawski, J. (2010). Drinking population surveys – guidance document for standardized approach. Final report for the project Standardizing Measurement of Alcohol-Related Troubles – SMART. Retrieved from Warsaw:
- Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmannová, K., Janíková, B., Tion Leštinová, Z., Rous, Z., . . . Vopravil, J. (2017). Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2016 (V. Mravčík Ed.). Praha: Úřad vlády České republiky.
- Nelson, T. F. & Wechsler, H. (2001). Alcohol and college athletes. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 33(1), 43–47.
- Pěňčíková, L. (2015). Postoj studentů Fakulty sociálně ekonomické UJEP v Ústí nad Labem ke konzumaci alkoholu. Ústí nad Labem: FSE UJEP. (vedoucí bakalářské práce PhDr. Miroslav Barták, Ph.D.).
- Petruželka, B., Barták, M., Rogalewicz, V., Popov, P., Gavurová, B., Dlouhý, M., . . . Čierna, M. (2017). Užívání alkoholu a s ním spojené problémy mezi studenty oboru sociální práce na vybraných univerzitách v České republice a na Slovensku – pilotní studie rizikových období. *Adiktologie*, 17(2), 108–117.
- Trojáčková, A. (2007). Návykové látky – postoje a zkušenosti studentů vysokých škol. (Disertační práce), Univerzita Karlova v Praze, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, Hradec Králové.
- Ulus, T., Yurtseven, E. & Donuk, B. (2012). Prevalence of smoking and related risk factors among physical education and sports school students at Istanbul University. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 9, 674–684. doi:10.3390/ijerph9030674.
- Vacek, J. & Holcnerová, P. (2010). Užívání návykových látek u vysokoškolských studentů v České republice. *Alkoholismus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 45(3), 129–148.
- Váňová, A., Skývová, M. & Csémy, L. (2017). Užívání tabáku a alkoholu v České republice 2016 Retrieved from <http://www.szu.cz>
- Zhou, J. & Heim, D. (2016). A qualitative exploration of alcohol use among student sportspeople: A social identity perspective. *European Journal of Social Psychology*, 46(5), 581–594. doi:10.1002/ejsp.2195.
- Zhou, J., Heim, D. & O'Brien, K. (2015). Alcohol consumption, athlete identity and happiness among student sportspeople as a function of sport-type. *Alcohol and Alcoholism*, 50(5), 617–623. doi:10.1093/alcalc/aggv030.
- Zima, T. (2013). Etanol – toxicita a mechanismus účinku. *Revue České lékařské akademie*, 9(9), 11–13.